
This is the **published version** of the bachelor thesis:

Tomàs Subirana, Gemma; Bielsa, Esperança, dir. Tradició i innovació : una mirada sociològica als processos creatius dels esbarts a partir de la dansa d'arrel. 2025. (Grau en Ciència Política i Gestió Pública i Grau en Sociologia)

This version is available at <https://ddd.uab.cat/record/321316>

under the terms of the license

Treball de Final de Grau

Tradició i innovació

Una mirada sociològica als processos creatius dels
esbarts a partir de la dansa d'arrel

Gemma Tomàs Subirana

Tutora: Esperanza Bielsa Mialet

Facultat de Ciències Polítiques i Sociologia - UAB

Curs 2024-2025

A l'Esbart de Rubí i la seva gent per ser el meu refugi

A la meva mare i el meu pare per ser-hi sempre en tot el que estimo

A la “dansa d'arrel” per fer-me pensar el futur

Índex

1. Introducció, objectius i pregunta de recerca	3
2. Marc Teòric	4
2.1. Cultura popular i dansa tradicional	4
2.2. Els Esbarts Dansaires	5
2.3. Reconstrucció dels esbarts en el context de la postguerra: reinterpretació de la dansa tradicional	7
3. Model d'anàlisi	9
5. Resultats i Discussió	11
5.1. Dimensió històrica i identitària	11
5.2. Dimensió social, comunitària i xarxes d'actors	13
5.3. Dimensió estètica i creativa	16
6. Conclusions	19
6.1. Limitacions i futures línies d'investigació:	20
7. Bibliografia	21

1. Introducció, objectius i pregunta de recerca

La dansa tradicional ha estat, històricament, un reflex de les dinàmiques socials, culturals i polítiques de cada època. Tot i la seva aparença immutable, aquesta forma d'expressió s'ha adaptat i transformat constantment en funció del context en què es desenvolupa. En aquest procés, els esbarts dansaires han tingut un paper clau, no només en la preservació i difusió de la dansa tradicional, sinó també en la seva reinterpretació i evolució.

Actualment, s'evidencia la necessitat de situar la dansa tradicional dins del panorama cultural contemporani, tant en l'àmbit de la cultura popular com en el món professional de la dansa. Això implica fomentar l'intercanvi, la reflexió i la innovació, ampliant els espais de difusió més enllà dels circuits tradicionals. En aquest context, la dansa d'arrel emergeix com un concepte que (re)situa la dansa tradicional i ajuda a (re)definir-la.

Aquesta reinterpretació de la dansa tradicional genera un debat recurrent sobre els límits entre la preservació patrimonial i la necessitat d'evolució artística. La tensió entre fidelitat a la tradició, contemporaneïtat, llibertat creativa i evolució esdevé central en la manera com es concep i es projecta la dansa en el present. Ja en el marc d'Explica Dansa¹ el 2018 sorgia la següent qüestió: “ens preguntem quin és el límit de la preservació necessària (o museística) dels atributs de la dansa tradicional i fins on podem exercir l'anhelada llibertat postmoderna sobre ells, sense deixar d'anomenar-ho dansa tradicional” (Raubert et. al. 2018:101).

Amb els esbarts com a agents centrals en la preservació i evolució de la dansa tradicional, sorgeixen qüestions fonamentals sobre la manera en què s'està reinterpretant i construint el concepte de dansa d'arrel dins d'aquest àmbit. Com s'estan redefinint els límits entre tradició i innovació en el si dels esbarts? Quin rol social exerceixen en l'actualitat i quines són les motivacions que impulsen aquesta funció? Aquestes preguntes em porten a qüestionar-me tant els processos creatius i les dinàmiques internes dels esbarts, com el seu impacte en la construcció i transmissió del patrimoni cultural en la societat contemporània.

¹ Explica Dansa és un projecte especialitzat en dansa per a la formació i creació de públics. Es va iniciar l'any 2002, en detectar la necessitat del públic de saber i entendre millor la dansa en general, i la dansa moderna i contemporània en particular (Raubert et. al. 2018:91).

Aquest treball té com a objectiu principal analitzar els processos de creació i transformació de la dansa d'arrel en el context dels esbarts, així com veure la funció social que estan duent a terme. D'aquesta manera, la investigació s'estructurarà al voltant de la següent pregunta de recerca:

Com estan definint els esbarts dansaires el concepte de dansa d'arrel en l'actualitat i quina funció social exerceixen amb aquesta pràctica?

A partir d'aquesta qüestió central, es plantegen els següents objectius específics:

- Comprendre i conceptualitzar la dansa d'arrel tenint en compte la seva capacitat dinàmica i transformadora.
- Explorar la funció social de la dansa d'arrel en el moment contemporani.
- Analitzar les motivacions dels esbarts en la creació de noves propostes a partir de la dansa d'arrel, examinant les seves intencions i els processos que impulsen la reinterpretació i la innovació dins d'aquesta pràctica.

2. Marc Teòric

El marc teòric que fonamenta aquesta anàlisi parteix de diverses aproximacions que redefeixen la noció de tradició en el context de la dansa. En primer lloc, s'analitza la relació entre la cultura popular i la dansa tradicional. A continuació, es defineix el concepte d'esbart dansaire i, finalment, s'aborda la dimensió històrica vinculada a la reinterpretació de la dansa tradicional des de després de la post-guerra fins al moment actual.

2.1. Cultura popular i dansa tradicional

Per tal de comprendre el concepte de dansa d'arrel, primer és necessari analitzar les definicions de dansa tradicional, així com la manera en què s'interpreta el terme *tradicional* en aquest discurs i la relació que té amb la cultura popular.

La dansa tradicional es conceptualitza dins del que anomenem cultura popular. Segons Canclini (1982), hem d'abandonar la visió que redueix la cultura popular a un conjunt de tradicions, pensant la cultura com un instrument per comprendre, reproduir i transformar el sistema social. Així, allò popular “*no puede designar para nosotros un conjunto de objetos, sino una posición y una acción. [...] Ningún objeto tiene garantizado eternamente su carácter popular porque haya sido producido por el pueblo o éste lo*

consume con avidez; el sentido y el valor populares se van conquistando en las relaciones sociales. Es el uso y no el origen, la posición y la capacidad de suscitar actos o representaciones populares, lo que confiere esa identidad” (Canclini, 1982:197-198). Tal com indica l'autor, ens interessa parlar de cultura i no d'art perquè els fets del poble no ens interessin principalment per la seva bellesa, creativitat o autenticitat, sinó pel fet que indiquen maneres i formes amb les que certes classes socials han viscut la vida cultural en relació amb les seves condicions d'existència. Per tant, “*para que un hecho o un objeto sean populares no importa tanto su lugar de nacimiento, ni la presencia o ausencia de signos folclóricos, sino la utilización que los sectores populares hacen de ellos*” (Canclini, 1982:201).

Generalment, el terme de dansa tradicional catalana es refereix a aquells balls propis de la cultura popular dels països catalans que s'han anat transmetent de generació en generació i que han arribat en els nostres dies. Aquesta definició, però, pressuposa definir la dansa tradicional en vinculació amb un origen i a una visió estàtica que ens prové del passat, sense tenir en compte la seva recreació i reinterpretació en el present.

En aquest sentit, el concepte de *invented tradition* exposat per Hobsbawm (1983) posa en relleu com determinades pràctiques, sovint governades per regles simbòliques o rituals, es perpetuen mitjançant la repetició, establint una aparent continuïtat amb el passat. Aquesta *invented tradition* implica “*un grupo de prácticas, normalmente gobernadas por reglas aceptadas abierta o tácitamente y de naturaleza simbólica o ritual, que buscan inculcar determinados valores o normas de comportamiento por medio de su repetición, lo cual implica automáticamente continuidad con el pasado*” (Hobsbawm, 1983:8). Certes manifestacions culturals, com les cançons populars o les pràctiques festives, han estat modificades, ritualitzades i institucionalitzades amb nous propòsits, tot i que puguin semblar antigues o autèntiques (Hobsbawm, 1983). Això demostra que la tradició no és un element immutable, sinó que es construeix, es transforma i és legítim de manera constant per un moment històric i situació social concreta.

2.2. Els Esbarts Dansaires

Els esbarts, com a entitats que em proposo estudiar, són rellevants en tant que són “grups de persones que formen part d'un col·lectiu que té per activitat la dansa tradicional” (Garrich, 2012:105). Naixen a principis del segle XX amb l'objectiu d'aplegar informació

i documentació sobre danses que en aquell moment eren vigents o danses que ja no es ballaven per tal de conservar-les, estudiar-les i difondre-les (Garrich, 2012:101).

Comencen a sorgir principalment com a moviment cultural de caire catalanista, coincidint amb els inicis del Catalanisme Polític, una etapa de reivindicació de les llibertats i drets nacionals de Catalunya enfront del sistema polític centralista de l'Estat espanyol (Balcells, et.al. 1982). Ortiz (1985) exposa que *“el estudio del folclor va asociado también a los avances de la conciencia regional, opuesta a la centralización del Estado: en el momento en que una élite local pierde poder, se produce un florecimiento de los estudios de cultura popular”* (Ortiz, 1985:53).

Un precedent destacat és la festa major de la Mercè a Barcelona l'any 1902, que va ser revitalitzada gràcies a l'impuls dels regidors catalanistes conservadors de l'Ajuntament de Barcelona. Cambó va dissenyar un ambiciós programa d'activitats en què la cultura tradicional catalana hi tenia un paper central i representatiu (Històries de Barcelona, 2022), sent convidats un gran nombre de manifestacions i grups de cultura popular procedents de tot Catalunya: castellers, dracs, gegants, balls, i grups de música (Garrich, 2012).

Les danses representades pels esbarts sovint estan relacionats amb festes majors, patronals o votives, són allò que podem anomenar la dansa tradicional, “és a dir, les danses que, amb una història documentada o uns referents històrics propis o manlevats, es posen en escena pública davant de la comunitat que les assumeix” (Garrich, 2012:102). Narren, per exemple, la presentació de les darreres parelles casades al llarg d'un any, el final d'una tasca de la vida agrícola, la representació d'un ofici, etc. (Garrich, 2012), “cada moment i cada ocasió han produït una acció dansada mitjançant la qual s'expressa la col·lectivitat” (Garrich, 2012:103).

És per aquest motiu que “evolucionen, canvien, desapareixen o sorgeixen seguint els esdeveniments de la societat que les balla: fets polítics, militars, canvis de costums o de moral, moviments migratoris, l'economia, etc., en definitiva, tot el que afecta la vida humana afecta els balls” (Garrich, 2012:104). Davant aquesta conceptualització de la dansa, Garrich (2012) la defineix com si d'una fotografia de la societat es tractés. Més que fotografia, i tal com hem conceptualitzat al punt anterior, la dansa tradicional no pot ser concebuda com una manifestació d'un passat estàtic en el present. Tot i estar basada en uns fets històrics passats, la seva significació és contínuament legitimada i construïda

per un col·lectiu específic, fet que influeix directament en la construcció del llenguatge de la dansa. Exemples d'aquest fet són la manera en què es balla una mateixa dansa en diferents esbarts, la manera com els punts i passos són representats distintament per grups i com l'expressió dels dansaires d'un mateix esbart sobre l'escenari també canvia de generació en generació.

2.3. Reconstrucció dels esbarts en el context de la postguerra: reinterpretació de la dansa tradicional

La Guerra Civil a l'Estat espanyol i els inicis de la dictadura franquista van entorpir la trajectòria que estaven tenint els esbarts en primers anys des de la seva fundació, en tant que entitats catalanistes. De quasi 90 esbarts que hi havia arreu del territori català el 1936, només en van quedar 10 (Garrich, 2012). Els que sobreviuen bé va ser perquè estaven vinculats a l'església, com és el cas de l'Esbart Dansaire de Rubí, o perquè es reconverteixen en una secció de la Fundació de *Coros y Danzas*.

A finals dels anys quaranta, dos fets marquen la reactivació dels esbarts dansaires. El 1948, amb motiu del vuitantè aniversari d'Aureli Capmany, l'Esbart Català de Dansaires li organitza un acte d'homenatge que li permet recuperar presència pública. L'acte, celebrat el 6 de març a la Cúpula Coliseum, també commemora el quarantè aniversari de l'Esbart, amb un discurs de Capmany sobre els esbarts dansaires. El mateix any es funda l'Esbart Verdaguer, una entitat amb una forta càrrega de resistència política i nacionalista (Garrich, 2012).

Tal com argumenta Costa (2001) respecte a l'Esbart Verdaguer “els seus impulsors el van voler erigir com un símbol de catalanitat públic i inqüestionable. Per fer-ho, van reprendre el camí iniciat pels esbarts abans de la guerra, reinterpretant-lo i adaptant-lo als nous temps i als nous objectius” (Costa, 2001:169). Aquest sorgiment gira entorn de Manuel Cubeles (coreògraf) i Josep Benet (activista polític), els quals van crear un cos de dansa estable on es van incorporar figures d'origens intel·lectuals catalanistes diversos: mentre uns tenien una formació universitària forjada en els ambients més progressistes de la II República, altres encarnaven la continuïtat amb els estudis de folklore provinents de la Renaixença del segle XIX, associats generalment amb ambients més conservadors (Costa, 2001). Aquesta confluència s'explica per les circumstàncies de postguerra que travessaven el país, on en aquest cas, “les reivindicacions catalanistes van passar per davant de qualsevol altra qüestió de tipus ideològic” (Costa, 2001:169).

El principal objectiu era poder “enaltir la dansa tradicional catalana a partir d’un estudi rigorós de l’origen de cadascuna, que els permetés arranjar-les sense perdre l’essència inicial que les informava” (Costa, 2001:169). Per tal de fer-ho, van concedir tanta importància als aspectes purament coreogràfics, així com als etnogràfics, els quals anaven lligats a l’origen i la difusió de la dansa, el context social en què era ballada, la vestimenta, etc. (Costa, 2001). Segons Costa (2001): “Aquests estudis es van fer dins els paràmetres de l’etnologia de l’època. Això significava, a la pràctica, una manifesta continuïtat amb el folklore de preguerra, una barreja de paradigmes acceptats com a científics que tenien com a teló de fons una declarada voluntat d’afirmació identitària, en què la catalanitat i allò "popular" eren fortament idealitzats” (Costa, 2001:169). La incorporació de tècniques de la dansa clàssica va donar lloc a un nou model d’assaig que projectava, a través de la dansa tradicional catalana, una imatge idealitzada de la identitat catalana pròpia del noucentisme – caracteritzada per la persona assenyada, austera i mediterrània.

Els espectacles que resulten de l’Esbart Verdaguer van ser imitats per altres esbarts en aquell moment, allunyant-se dels objectius primerencs de reproduir els balls de la manera més propera possible a com es feien en el lloc d’origen (Garrich, 2012). Això no obstant, al mateix temps, es va produir “una valoració negativa dels esbarts que seguien els objectius inicials en etiquetar-los de rònecs i obsoletes davant la “modernitat” que pressuposava la nova tendència” (Garrich, 2012:113).

Ja a finals del segle XX i inicis del segle XXI podem veure que entre els esbarts dansaires hi ha una gran diversitat de maneres de fer (que poden conviure entre elles) que van des de les que mantenen els objectius primerencs (Garrich, 2012), és a dir, aquells que mantenen una funció museística de les danses tradicionals que s’havien fet anteriorment, a altres que treballen per fer noves aportacions a partir de la dansa d’arrel. En aquest context, es constata una escassetat de literatura que abordi com s’està treballant la dansa tradicional catalana en l’actualitat. Al mateix temps, però, hi ha un interès creixent per revitalitzar i donar impuls a les arts d’arrel. En aquest marc, el treball vol contribuir a l’estudi d’un àmbit sovint poc explorat: el dels esbarts. Tot i no formar part del circuit professional de la dansa, els esbarts constitueixen una capa rellevant del teixit cultural que, a través d’una forta base associativa, treballa activament per preservar la dimensió ballada de la cultura popular i el seu paper dins les festes i celebracions locals a Catalunya.

3. Model d'anàlisi

Per donar resposta a la pregunta i objectius de la recerca, proposo tres dimensions a analitzar pel que fa als esbarts i la dansa d'arrel. Aquestes dimensions les he concretat a través de preguntes específiques que em permetran aproximar-me al fenomen d'estudi des d'un enfocament empíric.

D1. Dimensió històrica: les arrels dels esbarts dansaires pel que fa al moment actual i la reivindicació a la identitat cultural.

- P.E.1.1. Com influeix el moment social actual en la fortalesa de la dansa d'arrel?
- P.E.1.2. En quina mesura la dansa d'arrel és vista com una afirmació de la identitat cultural catalana, tal com es conceptualitza en la literatura del sector?

D2. Dimensió social, comunitària i xarxes d'actors: la dansa d'arrel com a mitjà per a la transmissió de valors i intercanvi entre actors diversos dins i fora del teixit tradicional.

- P.E.2.1. Quin és el rol social actual dels esbarts dansaires?
- P.E.2.2. Com contribueixen a la construcció d'identitat local?
- P.E.2.3. Com interactuen els esbarts amb agents dins i fora de la pròpia comunitat?

D3. Dimensió estètica i creativa: innovació i creació de la dansa d'arrel.

- P.E.3.1. Com els esbarts dansaires equilibren la fidelitat a la tradició amb la llibertat creativa a l'hora de fer noves creacions a partir de la dansa d'arrel?
- P.E.3.2. En quina mesura la dansa d'arrel expressa les situacions quotidianes actuals, tal com ho feia la dansa tradicional en el passat?
- P.E.3.3. Quines són les principals motivacions que impulsen la innovació dins dels esbarts?

4. Metodologia

L'aproximació metodològica que duré a terme serà des d'un enfocament qualitatiu, és a dir, "un enfocament centrat en el procés, la comprensió i el significat; on l'investigador és l'instrument principal de recollida i anàlisi de dades; el procés és inductiu; i el producte és ricament descriptiu" (Merriam i Tisdell, 2015:15).

Realitzaré entrevistes semi-estructurades, a través de les quals, segons Alonso (1999), "*se pretende mediante la recolección de un conjunto de saberes privados, la construcción*

del sentido social de la conducta individual o del grupo de referencia del sujeto entrevistado; y de esta manera, permitir la entrada en un lugar comunicativo de la realidad, donde la palabra es el vector vehiculizante principal de una experiencia personalizada, biográfica e intransferible” (Alonso, 1999:228). He realitzat aquestes entrevistes a l’Adriana Monté, directora artística de l’Esbart Dansaire de Rubí (entrevista 1), i a la Marina Escoda, coordinadora del Programa d’Impuls a la Dansa d’Arrel (entrevista 2). Amb aquests dos perfils, el meu propòsit és doble: d’una banda, explorar el punt de partida des de la direcció de l’esbart de Rubí; i, d’altra banda, conèixer la visió d’una persona que ha estat involucrada en múltiples processos creatius a diferents esbarts i companyies dedicades a la dansa d’arrel. Per a l’anàlisi de les dades, vaig enregistrar l’àudio de les entrevistes per poder recuperar la informació de manera precisa, i també les vaig transcriure per facilitar-ne l’anàlisi i poder presentar-ne els resultats en aquest treball. També he demanat a les entrevistades el consentiment de les cites textuais que es presenten.

Utilitzaré el mètode de l’auto-etnografia com a “investigació etnogràfica que pren les percepcions auto-reflexives del món com a punt de partida per a generalitzacions i teoritzacions sobre allò cultural, social i polític” (Lancaster, 2011:46). Com a membre de l’Esbart Dansaire de Rubí, justifico aquesta metodologia en el fet que formo part de diferents processos creatius dins de l’esbart, com a dansaire al cos de dansa i com a monitora de l’Escola de l’Esbart i el programa Dansa a les Escoles. Tot i que aquesta metodologia pot presentar certes limitacions, els resultats, preguntes i anàlisis del meu treball “sorgeixen d’un procés col·lectiu i reflexiu, perquè les observacions i les hipòtesis es comparteixen i interactuen amb els interlocutors del treball de camp” (Vionnet, 2022:80). En aquest context, escric sobre “allò personal i la seva relació amb la cultura” (Leavy, 2009:37), reconeixent que la meua experiència està reflectida des d’una posició determinada, però també qüestionant i reconeixent la diversitat dels punts de vista existents. A més, també utilitzaré la tècnica de l’observació etnogràfica a l’Esbart Dansaire de Rubí que, segons Becker (1999), és una de les millors opcions en ciències socials que tenim per entendre les decisions artístiques. Per a la recol·lecció de dades, al final dels assaigs en què hem treballat en noves creacions, he anat anotant aquells aspectes rellevants per la recerca.

L’objecte d’estudi d’aquest treball són els processos creatius en els esbarts dansaires. Concretament, em centraré a analitzar més a fons els processos creatius de l’Esbart

Dansaire de Rubí². Aquesta elecció es fonamenta en diversos motius: d'una banda, per proximitat personal com a membre de l'entitat; de l'altra, per la seva rellevància com a referent cultural dins del panorama de la dansa tradicional que està implicat en nous processos creatius.

5. Resultats i Discussió

Els resultats de l'anàlisi es presenten segons les dimensions establertes en el model d'anàlisi dissenyat per a aquesta recerca. Tot i això, un cop finalitzada la recollida de dades, han emergit alguns aspectes addicionals que també es consideren rellevants i que s'incorporen com a part dels resultats del treball. Per un costat, la importància de la dansa popular ballada al carrer com a part fonamental de l'entrellaçat que engloba la dansa d'arrel i, per altre costat, una re-definició de la (no)distinció entre dansa tradicional i dansa d'arrel.

5.1. Dimensió històrica i identitària

Tal com s'ha exposat en el marc teòric, els esbarts van néixer amb l'objectiu d'aplegar informació sobre les danses que es ballaven a Catalunya, amb un fort component de caràcter catalanista que es va accentuar amb la repressió franquista. Aquesta herència identitària encara es manifesta en l'ús del català durant els assajos i la reivindicació de *ballar en català*, molts cops lligada a l'origen: 'qui perd els orígens perd la seva identitat'³. Així, sembla que entre els membres de l'entitat sí que persisteixi aquesta vinculació identitària a uns orígens, tot i la diversitat d'ideologies que hi conviuen. Ara bé, cal problematitzar i reflexionar sobre què entenem per 'origen' en aquest context. Des del meu punt de vista, no es tracta d'un origen vinculat a una essència nacional immutable, ni tampoc a una qüestió individual com el lloc de naixement de cada membre, sinó que fa referència a una corporalitat compartida, pròpia de la sedimentació de les experiències i la pràctica d'un territori concret i de la seva gent. Aquesta corporalitat, que s'expressa a través de la dansa, no és estàtica ni tancada, sinó que es transforma i

² L'Esbart Dansaire de Rubí és una entitat cultural fundada el 1923, que treballa en els diferents àmbits de la dansa catalana a través de l'ensenyament, amb l'escola de dansa, la producció i presentació d'espectacles, amb el cos de ball, o la conservació i difusió de les tradicions catalanes, especialment les locals, amb el manteniment de l'Aplec de Sant Muç, la Festa dels Xatos i la ballada participativa de les "Gitanes al carrer" a la Festa Major de Rubí (Esbart de Rubí, 2017).

³ Aquesta frase és característica i compartida per molts membres de l'entitat i s'utilitza a vegades per justificar la pràctica de l'esbart.

s'enriqueix constantment gràcies a l'aportació de totes les persones que formen part de l'entitat i del context sociocultural en què s'emmarca. L'entrevistada 2 exposava el següent: "quina és la nostra dansa tradicional? Aquella que realment tenim aquí, ben pautada per tota la nostra història. Som una societat sotmesa, 'matxacada'. I segurament la manera de ballar va molt per aquí". Així, és rellevant concretar el terme origen en la dansa, tenint en compte els esdeveniments històrics que han caracteritzat la dansa tradicional al llarg del temps.

Per tant, tot i que en el llenguatge comú sovint s'associa la dansa d'arrel a una identitat catalana vinculada als individus que la practiquen ["Hi ha una arrel que, 'uau', que és súper potent, [...] que va amb la meva identitat com a catalana" (entrevistada 2)], considero que aquest fenomen té més a veure amb els orígens en el sentit que he comentat anteriorment: una corporalitat sedimentada que s'ha anat construint i es continua transmetent en un territori concret, els Països Catalans. Així, la dansa d'arrel no remet tant a una identitat nacional estàtica, sinó a una experiència col·lectiva i dinàmica arrelada a la història i a la vivència compartida d'aquest espai.

Ens trobem actualment en un context sociocultural diferent del que va veure néixer els esbarts, on la necessitat de ballar des de l'arrel i connectar amb l'actualitat pren una rellevància creixent. En els darrers anys, he pogut observar un ressorgiment de propostes innovadores dins el teixit dels esbarts, així com en companyies i dansaires que investiguen i creen des d'aquesta perspectiva. Aquest fenomen no és del tot nou, ja que sempre hi ha hagut persones amb inquietuds creatives dins el món de la dansa tradicional, però actualment convergeixen una sèrie de factors que afavoreixen i visibilitzen molt més aquests projectes.

Un dels elements clau ha estat la implementació de polítiques específiques, com el Pla d'Impuls a la Dansa d'Arrel, que ha contribuït de manera decisiva a promoure la recerca, la creació i la difusió de noves propostes en aquest àmbit. Aquest pla no només ofereix suport econòmic i logístic, sinó que també legitima i dona reconeixement institucional a aquelles iniciatives que busquen repensar la dansa tradicional des d'una mirada contemporània. Això ha permès que moltes idees que abans quedaven en l'àmbit privat o minoritari puguin ara esdevenir projectes col·lectius amb més incidència i visibilitat pública. A més, el paper de les xarxes socials i la mobilitat de les persones dins i fora dels esbarts han esdevingut fonamentals per a la difusió i intercanvi d'experiències. Les

plataformes digitals, com *Instagram* o *TikTok*, faciliten la connexió entre dansaires, creadors i públics diversos, permetent que les noves propostes circulin amb rapidesa i arribin al públic actual.

A més dels factors econòmics i materials que expliquen el ressorgiment de noves propostes, cal destacar també el component de reivindicació política present entre els membres. No només ‘ballem perquè ens agrada’, sinó que també ho fem des de la consciència de l’herència de la repressió franquista envers la dansa i la llengua catalana. Ballem per preservar un patrimoni que, tot i que és viu i canviant, no volem que desaparegui. Aquesta tasca no consisteix únicament a conservar un llegat, sinó a mantenir vives pràctiques que podrien semblar antigues, però que, de fet, podrien tenir plena vigència avui dia. Un exemple d’això serien les ballades populars a plaça, una pràctica que, en una societat cada cop més individualitzada, pràcticament ha desaparegut. Ballar a plaça també podria esdevenir una eina per repensar les formes de relació i participació comunitària en el present. És a dir, per generar nous vincles socials i ser una eina associativa de gestió de la diversitat cultural municipal.

5.2. Dimensió social, comunitària i xarxes d’actors

Els esbarts són agents actius que exerceixen, d’una banda, un rol de preservar i difondre una història compartida del passat i, d’altra banda, un rol de recerca en la creació de noves maneres d’interpretar la dansa tradicional des del món contemporani per tal que ens identifiqui. Partint de la concepció transformadora i canviant de la dansa tradicional, podem començar a entendre el sorgiment de noves creacions a partir de la dansa d’arrel que es deslliguen del rol inicial dels esbarts: “reproduir danses a la plaça de la societat de fa 50, 60 anys, reproduir el que ells feien quan sortien de missa o quan feien les seves festes”, tal com argumentava l’entrevistada 1 al parlar d’una de les funcions dels esbarts. L’entrevistada 2 exposava: “necessitaven un símbol i una manera de ballar i una manera de fer [referint-se la manera de ballar quan van sorgir els esbarts]. I en aquell moment va sortir aquella. Ara, m’identifico jo amb allò? No, actualment no. Actualment estem en un altre món”. Aquesta evolució posa de manifest que la funció dels esbarts ja no es limita a la simple reproducció d’un patrimoni fix, sinó que s’ha convertit en un espai de diàleg constant entre tradició i contemporaneïtat. Aquest aspecte no només es manifesta en les noves creacions, sinó que també incideix en la manera com es ballen les danses del passat. Un exemple seria la interpretació de danses que van ser creades per ser ballades per homes, però que ara són ballades indistintament del gènere.

A part d'aquestes dues funcions, els esbarts també juguen un rol identitari a escala local. Mentre que la dansa d'arrel remet a un sentiment de 'terra' o territori, els esbarts manifesten un component associatiu d'identitat específica que es concreta a través de repertoris propis de cada municipi o mitjançant l'estil i les particularitats coreogràfiques distintives de cada agrupació. Pel que fa a la qüestió d'estil, penso en la manera d'agafar la faldilla: mentre que a l'Esbart de Rubí no tindríem cap dubte de com s'han de col·locar, si anéssim a ballar en un altre esbart, probablement ens demanarien una posició diferent.

En relació amb el component associatiu i el repertori, a Rubí aquest s'expressa de manera molt significativa a través del seu emblemàtic Ball de Gitanes. Aquesta dansa no només és ballada per l'esbart, sinó que amb la iniciativa de Gitanes al Carrer⁴, la pot ballar tota la població, amb l'únic requisit d'aprendre la dansa i gaudir-la. A més, també l'aprenen tots els infants de les escoles de Rubí amb el programa de Dansa a les Escoles⁵. El fet que la conegui tanta gent de la ciutat i sigui un element simbòlic d'aquesta, "amb més raó hi ha un sentiment de pertinença local" (entrevistada 1).

Així, la dimensió associativa de l'esbart opera com a catalitzador de consciència col·lectiva, ja que posa en comú valors, històries i pràctiques que serveixen de punt de trobada per als seus membres, i actua com a font de capital social, reforçant xarxes de confiança i col·laboració mútua. Aquestes relacions afavoreixen un sentiment de pertinença local que transcendeix l'individu i configura una identitat compartida al si de la comunitat. Anar a assajar el Ball de Gitanes de Rubí no és només aprendre de la dansa, és trobar-te, riure i parlar amb la gent del poble.

L'Escola de l'Esbart també exerceix un paper clau en la dimensió social i transformadora de la dansa tradicional. Més enllà de transmetre la tècnica de la dansa tradicional amb què ballem a Rubí, tant els infants com les monitores creem danses d'arrel amb músiques

⁴ Gitanes al Carrer és una activitat que organitza l'Esbart Dansaire de Rubí i consisteix en fer assajos un cop a la setmana a partir del mes de maig fins a finals de juny per aprendre la dansa de les Gitanes de Rubí i després ballar-la col·lectivament per Festa Major. És una de les activitats més multitudinàries de la ciutat i hi pot participar qualsevol persona que vulgui, independentment, per exemple, de la seva formació en dansa o la seva ideologia.

⁵ "La Dansa a les Escoles és un programa conveniat amb la regidoria d'Ensenyament de l'Ajuntament de Rubí per apropar la dansa tradicional a les escoles públiques i concertades de la ciutat en horari lectiu i així oferir el seu aprenentatge com a tècnica d'expressió i normalització del coneixement del país" (Esbart de Rubí, 2017).

actuals. També intentem afavorir un entorn inclusiu que potencia el sentiment de pertinença a un grup, donant importància a la participació activa dels infants en el teixit festiu i cívic de la ciutat -des del seguici de la Festa Major i les Gitanes al Carrer fins a l'enterrament de la Sardina, les festes de barri i trobades intermunicipals- contribuint així a la seva socialització cultural i al reforç dels vincles comunitaris locals.

Ara bé, tot i el fort arrelament de l'entitat i el seu paper en la construcció d'identitat local, també és important incidir en la seva projecció exterior i la connexió amb altres actors tant dins com fora de Rubí. En l'àmbit dels esbarts, una iniciativa destacable va ser la creació dels Premis Morratxa de Dansa d'Arrel Tradicional Catalana, que tenen com a objectiu el reconeixement de persones, entitats i projectes que desenvolupen la seva activitat en aquest camp cultural específic. Aquests premis, tal com argumentava l'entrevistada 1 són importants perquè “si no ens reconeixem entre nosaltres [...] i no ens donem importància, al final ningú se n'assabenta del que fem”. Aquest tipus de reconeixement possibilita i fomenta la mirada de la comunitat d'esbarts, permetent l'observació, l'avaluació i el fet de compartir. És a dir, el reconeixement i la celebració d'actes específics contribueixen a donar visibilitat a la tasca que duen a terme altres esbarts, afavorint el coneixement mutu i la difusió de les seves iniciatives, enriquint el capital cultural de cada entitat i contribuint a la definició dels elements distintius de cada esbart. Tal com exposava el president de l'Agrupament d'Esbarts Dansaires de Catalunya, “el territori és molt dispers i tots els esbarts tenen un fort arrelament dins el seu barri o ciutat, però falta aquest arrelament general que faci escampar la nostra passió per tot Catalunya” (Masjuan, citat a Ramón, Júlia, 2024).

Com a dansaire i membre de l'Esbart Dansaire de Rubí, he pogut constatar que la meua experiència dins l'entitat no és única. Quan estableixo contacte amb persones d'altres esbarts, prenc consciència de la diversitat de formes d'entendre i viure la dansa d'arrel. Aquesta descoberta m'ha permès qüestionar la meua pròpia manera de ballar, i m'ha fet adonar que existeixen múltiples [ahora que compartides] realitats dins el món de la dansa tradicional. Alhora, compartir aquesta passió amb altres joves em genera un sentiment de pertinença a un grup, al grup de gent que ballem dansa tradicional. Anar a l'*Ésdansa*⁶ amb les meves amigues, per exemple, dona significat a la meua pràctica, ja que em fa

⁶ *Ésdansa* és un festival de dansa d'arrel tradicional que entén la dansa d'arrel tradicional des del present, per ser ballada i ser creada avui (ÉSDANSA, 2024).

veure que la dansa tradicional no és només una qüestió de passat, sinó també un espai viu, present i amb projecció de futur.

En els processos de creació dels esbarts i en el marc de les polítiques culturals com el Programa d'Impuls a la Dansa d'Arrel, s'està potenciant crear des de la multiplicitat d'actors, mirades i disciplines. Segons l'entrevistada 2, "les diferents mirades són un aprenentatge que permeabilitzen i fan créixer el projecte creatiu". Amb noves mirades ens referim a no tancar-nos en el nostre cercle més petit, el nostre esbart, i estar oberts en diferents àmbits: a altres esbarts, a músiques actualitzades, a la incorporació de nous moviments, a altres disciplines artístiques, o a altres tipus de dansa. Les connexions amb altres sectors són fonamentals per donar visibilitat tant a la dansa d'arrel com als mateixos esbarts. Quan un esbart treballa col·laborativament amb agents externs, a més de presentar els seus espectacles en festivals i programes artístics més enllà de l'àmbit estrictament folklòric, aconsegueix trencar la bombolla endogàmica que sovint limita cada esbart a la seva pròpia comunitat. Aquestes aliances i obertura cap a nous espais permeten que la dansa d'arrel tingui una repercussió més àmplia, connectant amb nous públics i situant-se en diàleg amb altres disciplines artístiques i culturals. Això també significa no pensar la dansa tradicional com a quelcom immutable i impermeable als canvis socials, sinó entendre-la un cop més com una pràctica viva que es transforma i s'enriqueix a través del contacte amb altres realitats.

5.3. Dimensió estètica i creativa

Actualment, els esbarts presenten nous espectacles i peces artístiques que juguen entre la innovació i la fidelitat al que col·loquialment anomenem tradicional. Si considerem els esbarts dansaires com a entitats culturals que treballen a partir del patrimoni immaterial, esdevé fonamental delimitar i problematitzar el concepte mateix de "tradició" dins cada entitat. Això suposa una anàlisi crítica sobre quins elements volem preservar i quins ja no reflecteixen els valors dels dansaires i els seus públics. "Hi ha esbarts que diuen: el nostre entorn ja no vol ballar d'aquesta manera, això xoca amb perspectiva de gènere, xoca amb moltes coses [...]. Jo crec que cada esbart ha de decidir què és el que vol fer, o vull ser un grup de conservació o vull trencar i permeabilitzar-me del que està passant i dir què és la meua dansa tradicional i com la incorpore" (entrevistada 2).

Cal, doncs, situar allò que ballem en el moment en què va ser creat, per tal de ser conscients que el que es crea ara pot esdevenir tradicional, però no per això immutable.

Durant els assajos a l'esbart, sovint tendim a considerar com a tradicionals aquelles danses creades pels homes que, en els inicis dels esbarts, van portar a l'escenari danses que es ballaven a la plaça (em refereixo, per exemple, a figures com Albert Sans, Salvador Melo o Manuel Cubeles). També es consideren tradicionals aquelles danses que segueixen un estil similar pel que fa als passos, la posició del cos, el vestuari i els rols de gènere.

Em sembla fonamental problematitzar aquesta concepció de la dansa tradicional, ja que sovint vincula la tradició a una mirada masculina i a una època concreta. Si no posem en dubte aquesta visió, correm el risc de perpetuar valors com ara la diferenciació rígida dels rols de gènere, que ja no són compartits pels membres de l'entitat. Des de la meua perspectiva, podem ballar i preservar aquestes danses com a patrimoni i part de la nostra història, però cal tenir present que no en són ni l'origen ni l'arrel immutable de la nostra dansa. Actualment, ja no cal crear danses seguint estrictament el mateix vestuari, els mateixos rols i la mirada d'èpoques passades. La dansa tradicional pot esdevenir una eina viva i flexible per expressar les necessitats i sensibilitats de la societat contemporània.

És des d'aquesta perspectiva que podem començar a entendre a què ens referim al parlar de dansa d'arrel: des de la posició d'entendre la dansa tradicional per ser creada i ballada avui. Per això, proposo l'anàlisi del concepte de dansa d'arrel com a 'etiqueta', en relació amb la (no)distinció del concepte de dansa tradicional. Des de la meua experiència com a membre de l'Esbart Dansaire de Rubí, percebo que l'etiqueta de 'dansa d'arrel' ens condueix a un imaginari més ampli que l'etiqueta de 'dansa tradicional'. Aquesta concepció diferenciada no rau tant en diferències conceptuals o teòriques, sinó en la interpretació i l'aplicació pràctica d'ambdues nocions. L'entrevistada 2 oferia el seu punt de vista respecte a l'arrel: "la paraula arrel em porta a moltes coses. Em porta a una... a l'origen d'una cosa concreta. A aquella part que no es canvia. Que no es canvia i que t'identifiques en allò com a essència". Observo que quan es presenten projectes sota la denominació de dansa d'arrel, els límits expressius esdevenen més flexibles, mentre que si l'etiquetem com a dansa tradicional, tant l'espectador com nosaltres mateixes imposen certes restriccions al moviment corporal, som menys atrevides i repetim patrons molt similars a les danses ja creades. Això mateix succeeix en com els dansaires de l'esbart concebem les diferents danses del repertori. Persisteix [a l'esbart] una classificació dicotòmica entre l'estil que predominava als anys 50 [el que anomenem tradicional] i l'actual [que denominem contemporani]. Això és fruit de l'herència amb què ens hem

socialitzat, sota la premissa de "preservar la tradició". Aquesta percepció, des del meu punt de vista errònia, suposa que incorporar i transformar moviments implica abandonar les nostres arrels com a esbart, quan la meva experiència em demostra que és precisament el contrari: per mi significa no deixar mai de buscar aquestes arrels.

Per tant, ambdues expressions comparteixen una mateixa base [el que en el llenguatge col·loquial alguns anomenen *essència*]. Aquesta *essència* per mi significa ballar des d'un mateix imaginari i un mateix rebot, que fa que el cos intueixi la respiració concreta del moviment. Quan parlo d'imaginari em refereixo a ballar com a membre de l'Esbart de Rubí; és a dir, a ballar com una noia que, des dels 4 anys, formo part d'una entitat de cultura popular i que m'he mogut d'acord amb la corporalitat que se m'ha transmès al llarg d'aquests anys. Amb la corporalitat transmesa al llarg dels anys apunto, per exemple, a una posició concreta dels braços al ballar. Si em demanen que balli una jota, no tindrè cap dubte de com he de col·locar els meus braços. Ara bé, si de sobte marxo a ballar en un altre esbart, el més probable és que me'ls facin col·locar d'una altra manera, més estirats o menys, amb els dits més oberts o més tancats, amb els colzes més amunt o més avall. Tot i que observo diferències d'estètica en altres esbarts, hi ha una part de la respiració de la dansa que em fa sentir identificada, que em fa sentir que 'ballem el mateix llenguatge'.

El sentiment d'identificació és un factor clau que explica les motivacions dels membres de l'esbart per ballar i crear dansa d'arrel tradicional. Més enllà de la pràctica artística, formar part d'un esbart implica establir un vincle afectiu profund amb el col·lectiu. Ballar a l'esbart és una manera de viure i transmetre un coneixement corporalitzat que passa de generació i generació; un saber, arrelat al cos i a l'experiència compartida, que s'entrellaça amb la dimensió emocional, materialitzada amb el compromís i l'afecte cap a l'entitat. Tal com diem sempre a l'esbart de Rubí: 'passi el que passi, cada dimarts i dijous de deu a dotze, sense falta, hi ha assaig'; que es podria traduir en 'passi el que passi, cada dimarts i dijous de deu a dotze, sense falta, tenim un espai per compartir, un refugi on ballar'.

6. Conclusions

Aquest treball ha explorat la relació entre la tradició i la innovació en el camp de la dansa tradicional catalana, centrant-se en els esbarts dansaires com a agents principals en la preservació, reinterpretació i evolució d'aquest patrimoni cultural.

La funció actual dels esbarts transcendeix la seva funció de preservació per esdevenir agents actius en la transmissió de valors comunitaris i en la creació de vincles associatius. Els esbarts ofereixen un espai de connexió amb les arrels culturals i juguen un paper de reafirmació de la identitat local. Tal com exemplifica el Ball de Gitanes de Rubí, la dansa tradicional reforça el sentiment de pertinença local i contribueix a la cohesió social municipal, especialment quan esdevé una pràctica col·lectiva oberta a tota la comunitat. Per això, és fonamental reivindicar i enfortir la dansa popular ballada al carrer com a expressió compartida que enforteix els vincles socials.

Les arrels culturals no depenen tant del seu origen o antiguitat, sinó de l'ús social i comunitari que se'n fa. Com assenyala García Canclini (1982), allò popular no pot designar un conjunt d'objectes, sinó una posició i una acció, essent l'ús i no l'origen el que confereix la identitat popular a aquestes manifestacions culturals. Per tant, la dansa tradicional, lluny de ser una pràctica estàtica, es construeix i es transforma contínuament en funció del context social i històric. Aquest procés s'alinea amb el concepte d' *'invented tradition'* de Hobsbawm, segons el qual determinades pràctiques culturals que es presenten com a tradicionals són, en realitat, construccions recents que utilitzen la repetició, la formalització i la continuïtat simbòlica per conferir la imatge d'un passat antic i immutable.

En aquest context, la dansa d'arrel emergeix com un concepte etiqueta que neix de la necessitat de situar la dansa tradicional dins del panorama cultural contemporani, amb l'objectiu de reinterpretar, innovar i expressar a través de les arrels històriques i culturals del territori. Tot i que en aquesta recerca s'evidencia que el llenguatge ballat de la dansa tradicional i la dansa d'arrel és el mateix, la paraula *arrel* enfront del concepte *tradició*, ofereix un marc mental més ampli que legitima altres formes d'expressió corporal. En aquest sentit, la dansa d'arrel esdevé un espai dinàmic de creació i transformació a través d'un discurs que posa l'arrel al centre, però que no deixa de banda els rebots i rítmiques que també es troben en el que històricament hem anomenat dansa tradicional catalana.

6.1. Limitacions i futures línies d'investigació:

Per tal de situar adequadament aquesta recerca, cal remarcar que s'ha desenvolupat des de la meua experiència com a membre del cos de l'Esbart de Rubí. Això implica que les conclusions i reflexions que s'hi presenten parteixen principalment de l'observació i l'anàlisi d'aquest esbart concret, fet que condiciona tant la perspectiva com l'abast dels resultats. Tot i la meua profunda dedicació a aquesta entitat, m'ha resultat complex establir un diàleg sociològic entre l'experiència viscuda i la reflexió teòrica, especialment pel que fa a la construcció d'un vocabulari que permeti traduir amb precisió la pràctica quotidiana d'una dansaire al llenguatge acadèmic.

Una primera línia de recerca futura seria analitzar fins a quin punt les aportacions, percepcions dels dansaires i dinàmiques identificades en aquest estudi són extrapolables a altres esbarts, especialment aquells que es troben en processos creatius similars o, per contra, que adopten enfocaments i visions substancialment diferents. Un estudi comparatiu permetria detectar tant elements comuns com divergències, enriquint així la comprensió global del fenomen.

També considero especialment rellevant aprofundir en l'estudi de la dansa popular ballada al carrer i el seu paper com a motor de cohesió social i generador de vincles associatius. Analitzar com aquestes pràctiques col·lectives a l'espai públic contribueixen al sentiment de pertinença local i a la participació ciutadana pot aportar una perspectiva valuosa sobre el potencial transformador de la dansa d'arrel en la societat contemporània.

7. Bibliografia

Alonso, Luís Enrique. 1999. "Sujeto y discurso: el lugar de la entrevista abierta en las prácticas de la sociología cualitativa." Pp. 225-239 en *Métodos y técnicas cualitativas de investigación en ciencias sociales*. Madrid. Editorial Síntesis.

Balcells, Albert., et. al. 1982. *Les eleccions generals a Catalunya de 1901 a 1923*. Barcelona: Fundació Jaume Bofill.

Becker, Howard. 1999. *Propos sur l'art*. Paris: L'Harmattan.

Costa, Roger. 2001. "L'Esbart Verdaguer i Els Estudis De Folklore De Postguerra a Catalunya." *Revista d'etnologia de Catalunya* n.pag.
<https://raco.cat/index.php/RevistaEtnologia/article/view/49133/57259>

Ésdansa. 2024. "Sobre el festival". Ésdansa, el festival de la dansa d'arrel tradicional. Consultat el 12 de maig del 2025. <https://esdansa.cat/>

García, Nestor. 1989. *Culturas híbridas. Estrategias para entrar y salir de la modernidad*. México:Editorial Grijalbo, S.A.

García, Nestor. 1982. *Las culturas populares en el capitalismo*. México:Editorial Nueva Imagen, S.A. https://proletarios.org/books/Canclini-Las_Culturas_Populares_En_El_Capitalismo.pdf

Garrich, Montserrat. 2012. "Els esbarts dansaires: les associacions al voltant de la dansa." *Canemàs: revista de pensament associatiu* 2:100-124.
<https://raco.cat/index.php/canemas/article/view/381964/475068>

Hobsbawm, Eric., i Ranger, Terence. 1983. *The invention of tradition*. Cambridge: The Press Syndicate of the University of Cambridge.

Lancaster, Roger. 2011. *Autoethnography. When I was a Girl (Notes on Contrivance)*. Oxford: Wiley-Blackwell.

Leavy, Patricia. 2009. *Method Meets Art. Arts-based Research Practice*. New York/London: The Guilford Press.

Merriam, Sharan B., i Tisdell, Elizabeth. 2015. *Qualitative Research : A Guide to Design and Implementation*, Jossey-Bass,
<https://ebookcentral.proquest.com/lib/uab/reader.action?docID=2089475&ppg=5>

Ortiz, Renato. 1985. "Cultura popular: romantics e folcloristas" Programa de posgraduacao en Ciencias Sociais, Rucsr.

Ramón, Júlia. 2024. "Festa gran al Teatre Principal amb motiu dels Premis Morratxa". *Ràdio Sabadell*, 4 de maig. <https://radiosabadell.fm/noticia/festa-gran-al-teatre-principal-amb-motiu-dels-premis-morratxa>. Accés el 10 de maig de 2025.

Raubert, Bàrbara., et. al. 2018. "Recerca contemporània dins un festival d'arrel." *Canemàs Revista de Pensament Associatiu* 16:91-103. <https://raco.cat/index.php/canemas/article/view/381307>

Vernet, Júlia. 2023. "Dansa d'arrel, tradició o contemporaneïtat?" *Núvol*, 13 de setembre. <https://www.nuvol.com/teatre-i-dansa/dansa/dansa-darrel-tradicio-o-contemporaneitat-339375>

Vionnet, Claire. 2022. "An auto-ethnography of engagement through dance." *Tsantsa* 27:78-93.